

Jordi Peix i Massip**

1. EL MARC GLOBAL

1.1. L'Estatut d'autonomia

Per tal d'analitzar l'evolució del sector agrari durant aquest vintenni, cal estudiar en primer lloc el canvi profund que s'ha esdevingut dins l'estructura política de Catalunya. L'etapa de la preautonomia va consistir en un preescalfament per a definir una estructura de la futura Administració catalana a partir d'uns serveis preexistents a la Diputació Provincial de Barcelona. L'Estatut d'autonomia va definir les competències exclusives de la Generalitat de Catalunya en matèria d'agricultura i va permetre estructurar una administració per tal d'assumir progressivament les seves competències fins a arribar a l'Administració única, en què la Generalitat de Catalunya és l'únic interlocutor en relació amb els temes agraris.

Cal no oblidar que l'Administració de l'Estat de les autonomies es basteix a partir de les estructures ja existents, molt empobrides per la decadència d'una Administració desconcentrada que ja sabia que estava a les acaballes d'una era. Els traspassos es van realitzar sense ruptures aprofitant els equips existents. Es tractava d'optimitzar i modernitzar l'Administració disposant dels mateixos funcionaris i pressupostos. Les adequacions de les estructures es van dur a terme gradualment i la millora dels resultats es va aconseguir gràcies a un esforç de diàleg en els plantejaments dels programes i a la integració amb una societat civil pròxima.

L'Estatut d'autonomia no és un fet solament polític, sinó també profundament cultural, que motiva un pregon canvi de relació dels ciutadans amb les institucions que arriba fins als mateixos hàbits de consum. És la

* ICEA, 4 de desembre de 1997. Conferència impartida en el 20è aniversari del Congrés de Cultura Catalana.

** Direcció General de Medi Natural, Departament d'agricultura, ramaderia i pesca, Generalitat de Catalunya.

conquesta més important de la democràcia, que responsabilitza els elegits al parlament i als ajuntaments, però també els electors, en la participació en el desenvolupament de les propostes polítiques i en la col·laboració ciutadana en les propostes emanades de l'executiu.

1.2. Integració dins la societat. El nacionalisme alimentari

La llengua, com també l'alimentació, és un tipus de comunicació per la qual s'expressen les persones. Comprendent els hàbits alimentaris, comprendrem les cultures i les societats. Qualsevol defensa d'una cultura consisteix en la defensa dels hàbits alimentaris, que crea, d'aquesta manera, un mercat fet captiu per la difusió dels productes de casa nostra. L'etiquetatge en català va començar en els nostres productes alimentaris tradicionals. El desenvolupament d'uns mitjans de comunicació a escala nacional permet una més bona definició d'un mercat per a uns tipus de productes. Les fires locals o comarcals tenen un punt de promoció mitjançant les ràdios, la premsa comarcal i fins i tot les diverses televisions locals.

Tot això ha portat a identificar-se amb una gastronomia, amb unes denominacions d'origen, amb unes denominacions de qualitat, amb tot allò que es denomina genèricament *productes de la terra*. Aquesta explosió de nacionalisme alimentari representa la possibilitat de fer arrelar unes classes d'explotacions que produeixen petites sèries i un mercat concret amb unes possibilitats d'expansió mitjançant el «nínxol» adequat que permet comercialitzar petites sèries. Els hàbits alimentaris s'adapten a una societat conscient que té com a nexa comú una tradició, uns costums i un gust que roman.

El renaixement «dels vins, dels embotits o dels olis de Catalunya» és simptomàtic a partir d'unes accions de promoció molt concretes: es recuperen uns consums tradicionals i es creen a la vegada uns sectors molt competitius dins del mercat, i es consoliden uns consums adaptats al mercat en renovació constant.

Catalunya és un gran mercat alimentari de prop de 10 milions de consumidors (habitants, turistes i zones d'influència) que han estat seduïts per una oferta doble: uns productes de qualitat, de casa nostra, i uns productes-servei adaptats als canvis de la demanda. Els productes tradicionals són productes contrastats a través de generacions que porten implícits uns conceptes de «producte fresc, sense química, o fet a pagès» i que alhora representen una defensa del que és nostre.

2. EVOLUCIÓ DE LES EMPRESES AGRÀRIES

2.1. Desplaçament de la població ocupada en el sector agrari vers el sector alimentari

En aquests darrers vint anys, la població total de Catalunya ha augmentat prop del 15 %, atreta especialment pels nuclis més dinàmics no solament industrials, sinó també amb serveis turístics o comercials centrats a les capitals de comarca, i especialment de l'àrea metropolitana de Barcelona i de les capitals de província.

El sector agrari s'ha reduït, des de 195.000 persones ocupades el 1973, fins a 68.600 treballadors el 1995. Aquesta baixada dràstica dels ocupats agraris ha estat compensada per un augment en el sector industrial alimentari, que ja és més important que la població ocupada en el sector agrari. Si analitzem globalment el sector natura – agricultura – indústries alimentàries, els seus ocupats s'han mantingut i s'han establert només desplaçaments interns per tal de cercar remuneracions més bones determinades per la rendibilitat de cada activitat. La desigualtat entre el sector agrari (3,2 MPTA de VAB per ocupat el 1993) i la resta de sectors no agraris (5,3 MPTA el 1993) no ha millorat.

El valor afegit brut (VAB) de les indústries alimentàries catalanes és el doble del VAB del sector agrari, només amb el 8,8 % més d'ocupats. La ramaderització de les explotacions agràries de Catalunya ha estat important: les empreses d'orientació tecnicoeconòmica (OTE) agrícoles encara aporten el 50 % del marge brut agrari.

Els conreus llenyosos i els herbívors, juntament amb els conreus agrícoles, són els subsectors que ocupen més mà d'obra –54 % del total–, amb possibilitats d'importants millores de productivitat. Els assalariats fixos es troben bàsicament en els sectors de granívors, horticultura i conreus llenyosos, i els eventuais gairebé exclusivament en el sector de llenyosos. Les empreses de servei van creixent, però ocupen només 1.000 unitats de treball anual (UTA). En tot cas, hi ha sectors en què l'ús de la mà d'obra assalariada és important, com és el cas dels granívors, amb el 41 %, quan globalment és només el 20 % dels ocupats totals.

En aquests darrers vint anys ha aparegut un fenomen de gegantisme amb la concentració de la distribució en grans superfícies o en cadenes de supermercats que ha despersonalitzat el producte, encara que darrerament s'ha aturat. Aquesta concentració ha obligat a normalitzar els productes (envasament, etiquetatge...) i ha afavorit la creació de les indústries de transformació o envasament. Actualment, el consumidor accepta assumir preus més elevats en la mesura que disposa de millor servei –prop de casa–,

o de millor producte –sabor tradicional–, o de millors utilitats –precuinats. La defensa dels nostres productes haurà de seguir les exigències del mercat.

2.2. Augment de la productivitat agrària per persona ocupada. Especialització i intensificació

El salt de productivitat ha estat molt gran, ja que la producció final agrària (PFA) en termes reals ha augmentat el 51,3 %, la superfície llaurada s'ha reduït el 10 % i la mà d'obra en més de la meitat (comparació de la PFA de 1973 actualitzada segons l'índex de preus percebuts amb la PFA de 1993); seguint el mateix mètode comparatiu, l'Estat espanyol només augmenta la PFA el 16 %.

Això és el resultat d'haver incorporat a Catalunya noves tecnologies de producció, especialment en la mecanització dels treballs agraris, fet que ha provocat una reducció de la mà d'obra i ha motivat un desplaçament de la producció vers sectors especialitzats. La revolució informàtica ha permès millorar el control de la gestió. Com deia recentment Josep Alsina, pagès d'Osona, «en vint anys hem passat de la mula a l'ordinador».

L'augment del valor afegit brut per capita de 1973, actualitzat segons l'augment dels preus percebuts i comparat amb el VAB per capita de 1993, ha estat del 360 %. Si el comparem amb l'índex de preus al consum (IPC), l'augment ha estat del 167 %. Aquest augment només ha estat possible per l'ús intens de tecnologia.

L'esforç en la recerca, especialment l'aplicada, ha estat molt important en l'àmbit agroalimentari. Les actuacions s'han centrat bàsicament en l'IRTA, creant nou centres nous de recerca agrària i agroalimentària, i en el CREA, per a la recerca forestal, on treballen un total de 382 persones. Aquesta activitat ha permès investigar i desenvolupar noves tecnologies al servei de l'agricultura i la transformació dels seus productes.

Els laboratoris de control de qualitat s'han multiplicat, especialment els de sanitat animal (9), el CESAC, l'INCAVI, el Centre Català de l'Oli i el Laboratori de Sòls de Lleida. El mapa de sòls de Catalunya va creixent a partir de la cartografia detallada de les zones de regadiu. Totes aquestes eines han estat la peça clau per a la modernització de l'agricultura.

Aquest increment de productivitat ha permès abandonar les terres marginals i intensificar la producció en els plans incorporant, en la mesura de les possibilitats, noves superfícies regades o millorant globalment l'eficàcia dels regadius.

El producte s'ha adaptat a la demanda canviant del mercat (noves varietats, nous productes, millora de la qualitat) i ha incorporat el valor afegit de la transformació del producte final assumint noves responsabilitats al llarg de la cadena alimentària. Per exemple, fa vint anys hi havia quatre fàbriques de formatge, i actualment hi ha censades més de setanta indústries que elaboren formatges «tradicional» de Catalunya.

La intensificació es resumeix en la capitalització de l'empresa agrària mitjançant l'acumulació de capital a través de l'estalvi generat per la intensificació del treball, que, a vegades, s'ha desplaçat també a unes altres activitats rurals. La manca de sòl a Catalunya ha determinat les inversions vers activitats estalviadores d'aquest factor, com pot ser la ramaderia intensiva a les terres de l'interior o bé els hivernacles al litoral. El regadiu produeix el 80 % de la producció final agrària.

Globalment, les explotacions intensives en mà d'obra han estat substituïdes per les explotacions intensives en capital i en tecnologia (R + D). La millora de la rendibilitat de les explotacions agràries no ha estat donada pel mercat, sinó per l'esforç del sector en la millora de la tecnologia i de la gestió de les explotacions agràries. Els preus percebuts pel sector productiu han millorat el 400 % en vint anys, mentre que els preus pagats ho han fet el 500 % i l'IPC ha augmentat en el mateix període el 900 %.

Això vol dir que el sector productor agrari ha estat poc inflacionari i ha deixat aquesta responsabilitat a uns altres sectors de l'economia, especialment al sector dels serveis, però en tot cas ha pogut absorbir els increments de l'IPC en les millores de la productivitat. El sector agrari ha participat generosament en el redreçament econòmic de Catalunya. La reducció de la població ocupada ja era determinada per l'envelliment de la població, que pràcticament s'ha anat «autorenovant» amb les disponibilitats pròpies i ha creat un lleuger corrent immigratori estacional en temps de collita que fa que l'atur agrari sigui negligible.

3. MILLORA DE LA QUALITAT. LA GRAN REVOLUCIÓ DE L'AGRICULTURA ORIENTADA AL MERCAT

La internacionalització dels mercats ha obligat a incloure nous esquemes de qualitat per tal de millorar la competitivitat. El gran dèficit de la balança alimentària de l'Estat espanyol es va anivellant a causa de la incorporació de les noves tecnologies, que permeten produir productes estàndards de comercialització fàcil.

En tots els àmbits, des de l'horticultura fins als sectors càrnis, passant pels vins, l'esforç de la millora de la qualitat i el compliment de les nor-

mes comunitàries han permès enfortir el sector agrari i donar-li una nova missió: no solament fornir la població catalana, sinó també enfortir l'exportació per tot Europa. Els vins, els elaborats càrnics i els productes hortofrutícoles són els tres pilars que han definit la personalitat de l'agricultura en els mercats.

Això ha estat determinat pel canvi en l'alimentació, que demana productes més acabats, més elaborats. Oscil·lem entre la cultura de l'entrepà de la gent jove o la restauració col·lectiva del migdia i el sopar gastronòmic del final de setmana. Tot això s'ha realitzat amb un esforç combinat entre producció i transformació agroalimentària treballant conjuntament per la conquesta del mercat: en primer lloc, del proper i, en segon lloc, del de la resta de l'Estat.

Unes altres regions de l'Estat han basat la seva producció en les subvencions, especialment després de l'entrada a la CE. Així, entre Andalusia i les dues Castelles s'emporten prop del 70 % de les subvencions del Foga Garantia de la Unió Europea; en canvi, Catalunya s'emporta menys del 5 % de les dites subvencions. La producció per al mercat és un dels elements que l'enforteixen vers un futur europeu en què les subvencions seran reduïdes a partir de les pròximes campanyes.

4. EL PRODUCTE NATURA, EL GRAN OBLIDAT EN EL CONGRÉS DE CULTURA CATALANA (CCC)

En el CCC, la natura («Ús o abús») va ser tractada en l'àmbit d'ordenació del territori assumint-la com la necessitat d'un creixement planificat en què es respectessin els valors naturals de Catalunya que el creixement desordenat afectava seriosament. Actualment, la natura s'ha convertit en una necessitat de l'habitant de la ciutat que cal cobrir.

En els darrers vint anys, la superfície forestal arbrada, que ocupa el 43 % del territori, ha augmentat el 20 % i ocupa les àrees de matolls i de sòl agrari abandonat. L'increment del volum de fusta és del 50 %, la qual cosa situa Catalunya entre les zones més arbrades de la Unió Europea (25 %).

Els dos parcs naturals de fa vint anys (Aigüestortes – Sant Maurici i el Montseny) s'han transformat en vuit parcs naturals i 144 espais d'interès natural en total. La caça i la pesca han evolucionat vers unes noves formes de gestió de la natura que creen alhora noves activitats rendibles i que han definit una activitat nova: l'ecoturisme.

Les cases de pagès que han diversificat l'activitat estrictament agrària s'han remodelat en forma d'una nova oferta de natura centrada en l'agro-

turisme, bé com a restaurants, bé en forma d'activitats lligades a l'excursionisme i als esports de natura (hípiques, granges-escoles, escoles de natura...). A més, s'ha definit una nova activitat d'allotjament amb una marca de qualitat: Residències de Casa de Pagès, que actualment ofereix 4.200 places que marquen noves alternatives de viure en el món rural rendiblement.

Totes aquestes activitats han generat un nou sector públic que ocupa més de deu mil persones i que ha obligat el Departament d'Agricultura a crear nous ensenyaments per tal de formar especialistes en aquest nou sector de natura. Actualment, a Catalunya, les escoles de Santa Coloma de Farners, Solsona i Bellestar (la Seu d'Urgell) s'han especialitzat en aquests ensenyaments.

A més, el turisme tant de cap de setmana com d'estiu i d'uns altres períodes s'ha anat consolidant a les zones de muntanya i ha obert noves perspectives de desenvolupament estructurant-se en una oferta que a vegades es vol diferenciar, com pot ser la creació recent de Gîtes de Catalunya, adherida a la xarxa europea de Gîtes Ruraux, amb una oferta molt especialitzada lligada a la natura.

L'objectiu se situa a terciaritzar el sector, la comarca: pocs *inputs*, una remuneració complementària de la mà d'obra per tal d'arrodonir els ingressos i fer emergir l'atur encobert o estructural. Per això cal que ens terciaritzem nosaltres mateixos; encara som massa «primaris», tant en el sector com en l'Administració, bé que darrerament els ajuts a les explotacions agràries s'han obert en aquest sentit.

5. MANTENIMENT D'UNA CULTURA RURAL

En els darrers vint anys, la «normalització» del català ha aconseguit dignificar i retornar l'ús escrit de la nostra llengua, que havia desaparegut a moltes llars. Per una altra part, hi ha hagut una evolució de la parla vers fórmules més «estàndards» de la televisió, la premsa i la ràdio. Així s'han perdut moltes variants dialectals que definien adequadament topònims, animals i plantes o usos i costums tradicionals.

És de destacar la normalització de l'aranès, que ha permès conservar els valors de l'occità, pràcticament desaparegut a la zona del gran Llenquadoc, i també les denominacions tradicionals de l'àmbit rural.

Cal destacar l'esforç que fan els ecomuseus, on es conserven les tradicions i les cultures lligades al medi agrari tradicional, especialment a les zones de muntanya, que gaudeixen d'un tractament diferencial; i també les festes tradicionals (segar i batre, concursos de gossos d'atura, carboneig...),

que recuperen dins un àmbit etnogràfic el passat com a element de patrimoni cultural de Catalunya.

Les diferents publicacions del DARP o d'unes altres institucions han permès recuperar la constant de comunicació de la tecnologia agrària en la nostra llengua que va reiniciar la Mancomunitat, que va continuar la Generalitat republicana i que ara s'ha consolidat.

Els darrers vint anys han determinat un canvi en què podem constatar la fi d'una civilització que mor després de deu segles d'existència. L'explotació pagesa com a explotació en policultiu ha deixat pas a una empresa agrària mecanitzada que continua alimentant la població. Els pagesos han estat reduïts a una tercera part, però el poblament rural ha tingut una recuperació que manté vives moltes tradicions vers una altra direcció. Per exemple, el renaixement de la cuina tradicional ha estat una de les reconquestes que el turisme rural ha sabut aprofitar.

Globalment, podem dir que el pagès, gràcies a les seves organitzacions, ha pogut retrobar la dignitat d'una professió d'agricultor menyspreada. L'aturada de l'emigració, el renaixement del ruralisme, la millora dels serveis en aquest ambient, el reforçament del comarcalisme, la formació professional i la millora de la qualitat de vida en general, i de la seva economia en particular, han generat un orgull de ser pagès que fins i tot ha iniciat un corrent de retorn a un ruralisme fomentat pel creixement urbà, encara que molt discutit. Tot això ha portat a la consolidació dins la societat catalana d'uns valors de reconeixement de la tasca que duen a terme els pagesos. El sindicalisme agrari ha estat un dels motors d'aquest canvi d'opinió que permet una millor valoració del sector.

6. MILLORA DELS SERVEIS

En el CCC es posava un èmfasi especial en la necessitat de disposar d'un nivell de serveis adequat a la realitat d'un món rural amb dificultats en les seves comunicacions. Aquesta ha estat una de les demandes que han estat més ben assolides.

El canvi de la xarxa de carreteres, la millora de l'equipament escolar i sanitari i la creació del fet comarcal han permès la consolidació de la població rural, creant un nou àmbit de serveis i relacions que és la comarca. L'esperit comarcal, amb la creació de la comarca i la gestió de molts serveis a la mateixa comarca, ha permès millorar l'eficàcia en les prestacions. La mateixa creació de noves universitats (1975: 3; 1997: 10) ha facilitat que molts fills de pagesos trobessin alternatives prop de casa.

El mateix ensenyament professional agrícola, que fa vint anys es feia en quatre escoles, ara es troba distribuït en vint-i-dues escoles repartides per tot Catalunya, cosa que ha permès que tot agricultor jove tingui l'oportunitat de disposar d'una formació professional de primer o de segon grau i reciclar-se permanentment en l'ús de tecnologies noves.

La creació de set nous centres universitaris de formació agrària que inclouen disciplines noves (veterinària, forestals, enologia, agricultura...) ha augmentat notablement l'oferta universitària de formació a nivell mitjà i superior, fet que comporta la generació de més de set mil graduats que des de 1975 s'han incorporat al mercat de treball.

S'ha fet un gran esforç de reestructuració del Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca: s'han creat les oficines comarcals i els serveis veterinaris de sanitat animal, i s'ha adaptat l'enginyeria forestal d'acord amb la realitat productiva de Catalunya.

La Institució Catalana d'Estudis Agraris, que, cal no oblidar-ho, va ser una de les creacions del CCC, ha pretès ser el punt de reunió dels tècnics dels diversos sectors per a posar en comú les seves experiències. La seva funció interdisciplinària, des de l'economia fins a la ciència i la tècnica, ha estat d'importància vital com a punt de trobada d'especialitzacions parcials.

És així que actualment el diàleg i les reivindicacions agràries són molt més tecnificades: es parla de lluita integrada, de vacuna marcada, d'evapotranspiració potencial, de mercat de futurs. Les agrupacions de defensa sanitària, vegetal i forestal i les AGE han estat eines no solament d'assumpció col·lectiva de la tecnologia, sinó també de participació i democratització de la tecnologia. La xarxa agrometeorològica de Catalunya (quaranta estacions) ha permès dominar l'aleatorietat de la meteorologia transformant-la en una tecnologia al servei de l'agricultura.

7. UNS ALTRES ELEMENTS QUE CAL TENIR EN COMPTE

7.1. Agricultura a temps parcial

L'agricultura a temps parcial és una constant que no desapareix, sinó que es manté. Inicialment, aquest tipus d'agricultura es plantejava com a pas necessari per al transvasament vers uns altres sectors. La realitat de l'explotació pagesa, en què tots els actius restaven a casa, ha deixat pas a la participació en l'economia domèstica mitjançant treball retribuït fora de l'explotació tradicional agrària. Això permet comparar esforços i remuneracions, i facilitar la capitalització de l'explotació i la reducció dels riscos de males anyades.

En la mesura que hi ha un dinamisme en l'economia, s'observa una consolidació d'aquest tipus d'agricultura que, fins i tot, l'enforteix vers un futur, ja que assumeix l'atur encobert o estacional reduint les despeses estructurals de l'explotació. L'agricultura a temps parcial es facilita quan s'han establert uns models d'explotacions viables econòmicament en què la millora tecnològica és assumida externament. Aquest és el cas de les empreses de servei en els cultius extensius o bé de les cooperatives o les integracions en el cas de la ramaderia intensiva. Les polítiques d'ocupació laboral vigents donen suport a aquesta classe de produccions poc exigents en mà d'obra.

Actualment, prop del 10 % dels actius agraris són dones: això vol dir que el cap de família exerceix una altra activitat i que l'empresa pagesa s'ha dissociat de la família. En tot cas, l'agricultura a temps parcial o, més ben dit, la pluriactivitat en la família pagesa és avui norma de convivència i de subsistència, especialment en el cas de les agricultures no tradicionals, com pot ser l'agroturisme o el fet de complementar l'explotació agrària amb recursos procedents del manteniment dels jardins de les residències secundàries.

7.2. Residències secundàries, renaixement de la societat rural i demanda de serveis

La proliferació de les «segones residències», a part de la distorsió que representa en el mercat del sòl agrari i a la difícil compatibilitat, a vegades, entre activitats (olors, sorolls, accés motoritzat al medi natural...), ha generat un fenomen positiu en el món rural. Les vacances pagades, conquesta assolida a principis de segle i allargada fins a les sis setmanes de vacances i les estades de cap de setmana, han generat un moviment periòdic de desplaçament de la població urbana vers el camp, la «muntanya».

Aquest fenomen intens ha obligat a una adaptació dels usos i dels costums: les botigues estan obertes el diumenge, es creen mercats per als estiuejants i les festes majors tradicionals s'adapten als de fora per allargar la temporada. Sovint, quan aquests estiuejants es jubilen, opten per una societat rural en la què la convivència és de millor qualitat i mantenen una estructura comercial i de serveis mínima que altrament ja hauria desaparegut.

Molts municipis s'han especialitzat en l'acolliment amb residències per a la tercera edat o colònies de vacances, o simplement disposant d'un poble arreglat que ajuda a la convivència i representa la seva viabilitat com a nucli poblat que evita l'abandó.

8. L'ORGANITZACIÓ DEL SECTOR

Al sector agrari li calia un nou esquema organitzatiu d'acord amb les necessitats actuals del domini de la tecnologia, la transformació dels productes agraris i la seva comercialització.

En els últims vint anys, els pagesos han passat de ser un sector preponderant en l'àmbit rural a significar un sector minoritari a la majoria de comarques. Econòmicament, l'agricultura catalana representa un sector amb un creixement constant de producció, però amb pèrdua de poder per la reducció de la població agrària o pel percentatge de participació en el producte interior brut. La pressió del medi urbà és creixent, tant pel que fa a la competència per les millors terres com per la incidència dins de les estructures polítiques locals. Aquesta situació exigeix una organització autònoma de l'agricultura.

8.1. Els sindicats agraris i el cooperativisme

L'organització dels sindicats agraris, especialment a partir de l'arribada de la democràcia, ha permès establir un seguit de plataformes reivindicatives en les quals, a partir de les propostes primitives de millora de les estructures productives i la de preus percebuts, s'ha plantejat la necessitat d'un nou model de treball per a la millora de la competitivitat de l'agricultura catalana. Les *taules de concertació* van significar un pas important per a l'apropament de posicions conjuntes entre l'Administració i el sector agrari.

La creació de les *taules sectorials* va representar la plataforma més important de diàleg entre les organitzacions pageses i el Departament d'Agricultura. En aquestes taules es desenvolupen propostes concretes d'acció i s'aconsegueix una col·laboració important de les organitzacions pageses en diversos àmbits: lluita contra la PPA i ara contra la PPC, regulació del sector porquí, control del frau en la carn de vacum, ordenació del sector fruiter, reestructuració d'escorxadors, millora del sector de l'oli, modernització del sector lleter... El diàleg i la definició d'accions concretes van ser la clau de l'èxit per a la millora consensuada de la competitivitat.

El cooperativisme continua essent la clau de volta per a la rehabilitació de l'agricultura. Les funcions de la seva organització s'han reforçat amb la fundació de la Federació de Cooperatives Agràries de Catalunya, que, amb un programa d'actuació, ha definit els objectius considerant els mitjans necessaris per tal de gestionar les responsabilitats assumides.

En un sector atomitzat, cal convergir en una estructura col·lectiva que cal dotar del dinamisme necessari per a retornar al sector un màxim de valor

afegit. La modernització i la consolidació del cooperativisme com a pedagogia permanent d'acció han permès trobar les alternatives per a l'enfortiment d'un sector que ha sofert grans canvis. L'organització sectorial és obligatòria, en especial econòmicament, per tal d'augmentar el seu pes relatiu dins el context de la primera transformació i la producció de productes intermedis.

8.2. L'associacionisme: un nou mutualisme agrari

El sector agrari necessita, cada vegada més, la creació d'associacions professionals especialitzades en el manteniment col·lectiu de responsabilitats tècniques: llibres genealògics, llavors i plantes de vivers, llotges de contractació, denominacions de qualitat, denominacions d'origen, centre de sanitat avícola, interprofessionals...

Els objectius es plantegen a un nivell de responsabilització solidària de les activitats que necessiten un control i un domini de les noves tecnologies. Aquestes múltiples associacions, promogudes en la majoria dels casos pel Departament d'Agricultura, han permès una ràpida assumpció de responsabilitats pel sector modernitzant-lo d'una manera accelerada, i per això representen una de les millors inversions de la Generalitat.

Com a entitats «mutualistes», les agrupacions de defensa han estat una de les millors propostes d'acció immediata ja que enquadren els pagesos en unes accions de «defensa» de les seves explotacions amb un esperit voluntarista de lluita activa per a la defensa del seu patrimoni, del patrimoni de Catalunya.

Les agrupacions de defensa sanitària, vegetal i forestal i les AGE han representat una *pedagogia d'acció* formativa que ha demostrat que l'esperit solidari amb dinamisme és el camí per a la resolució dels grans problemes de l'agricultura, contra el burocratisme centralitzador i contra el «cientisme» estèril.

«A Déu pregant i el camp llaurant.» L'Administració es limita a la prestació de serveis de qualitat i a la definició conjunta d'objectius que permeten estalviar recursos, aplicant-los de la manera més rendible. Només cal tenir fe en el sector i disposar d'elements de diàleg i reciclatge permanent per tal d'anar elaborant nous dissenys d'esquemes d'actuació.

9. MANTENIMENT I MODERNITZACIÓ DE L'EXPLOTACIÓ AGRÀRIA

Un dels objectius assignats a l'agricultura catalana i a les seves indústries derivades és mantenir la població rural com a estratègia global del

territori. Per això cal incidir en els esforços de modernització, cosa que vol dir competitivitat de les explotacions a llarg termini. La modernització es realitza paral·lelament a un canvi de denominació del sector agrari.

L'agroturisme ja és una activitat nova que s'ha acceptat com a nou sector productiu i que pot generar un creixement endogen de les comarques agràries, especialment les de muntanya. Els «nous rurals» no representen una moda alternativa a la vida de ciutat, sinó una possibilitat de reeixir en el sector rural aportant noves propostes de desenvolupament en comarques que van sofrir unes grans davallades de població.

La millora de les comunicacions i dels serveis ha fet possible un nou disseny territorial en el qual la comarca i la seva capital són l'element dinamitzador de noves activitats. El Centre Tecnològic Forestal del Solsonès és una experiència en què la recerca en una comarca desenclavada en pot ser l'element dinamitzador generant sinèrgies de desenvolupament al costat d'un nucli fèrtil en propostes per a una nova agricultura, per a un nou sector forestal en aquest cas.

El cost de la tecnologia és diferent segons els països, d'acord amb el nombre d'usuaris i els esquemes de distribució. Les agrobotigues han substituït les velles estructures de distribució facilitant la venda en botigues de proximitat dels mitjans de producció a un preu raonable. A partir de la integració en la CE es va detectar un descens del preu dels productes (*inputs*) facilitat pel mercat únic.

Un dels elements que poden ajudar a reduir els costos de l'ús de la tecnologia és les agrupacions d'usuaris, que no solament adquireixen en comú els productes, sinó que també fan l'aprenentatge conjunt estalviant les quantitats de producte a utilitzar i milloren les seves prestacions. Les agrupacions de defensa ens han aportat en aquest àmbit bones experiències. En el moment en què s'enderroquen les barreres duaneres, la competitivitat resideix bàsicament en l'eficàcia de l'ús de tecnologies competitives. Per això els esforços bàsics de les administracions s'han de situar a facilitar l'accés a aquestes tecnologies que milloren el coneixement dels factors de producció, com poden ser la Xarxa Agrometeorològica de Catalunya, el Mapa de Sòls, el Centre de Testatge de Porcs, els laboratoris de control de qualitat o, en general, tots els elements que ens poden diferenciar d'uns altres territoris.

10. L'ESTRUCTURA DE LES EXPLOTACIONS AGRÀRIES

En el cens agrari de 1972 es comptabilitzaven 145.000 explotacions agràries, mentre que el 1975 només n'hi havia 71.000. La superfície mitjana llaurada el 1972 era de 6,5 ha per explotació; ara és el doble.

La superfície conreada actualment mitjançant contracte representa un percentatge similar al de 1972, encara que ara el contracte d'arrendament és majoritari.

El percentatge d'assalariats (1995 = 23 %) ocupats se situa en uns termes lleugerament superiors al de 1972 (20 %). La pèrdua d'actius agraris es desaccelera i augmenta lleugerament (el 10 %) entre els censos de 1993 i 1995. L'estructura d'edats és més jove. Tot això fa preveure una consolidació de la professió agrària.

EPÍLEG. QUÈ PASSARÀ ELS PROPERS VINT ANYS?

L'estructura d'edats de la població agrària determina la necessitat d'aportació d'ocupats de fora del sector per a mantenir el mateix nivell. Això s'aconseguirà en els sectors més intensius o temporals (recol·lecció, plantació o esporga) amb l'aportació de mà d'obra immigrada procedent bàsicament del Magrib. La substitució de la mà d'obra per tecnologia es realitzarà intensificant les aportacions de capital i de R + D. La política agrària s'integra, doncs, cada vegada més dins la política econòmica de Catalunya.

L'agricultura catalana té un nivell molt baix de dependència de la política de subvencions de la PAC ja que s'ha orientat especialment vers el mercat. En tot cas, cal continuar les negociacions de l'anomenada Agenda 2000 per tal de mantenir els ajuts a les zones de conreu difícil de Catalunya (zones de muntanya i comarques deprimides) i als cultius extensius, com poden ser l'olivera, l'avellaner, la ramaderia extensiva de carn o, fins i tot, el cereal o l'alfals en unes zones determinades. Les mesures agroambientals poden venir a substituir les ajudes directes de la PAC com a element reequilibrador del territori.

Els propers vint anys consolidaran, en primer lloc, l'europeïtzació i, en segon lloc, la mundialització dels mercats de les matèries primeres sense valor afegit i la de les grans indústries agroalimentàries. Caldrà defugir aquest tipus de produccions excedentàries. Per altra part, la promoció de l'alimentació mediterrània determina unes possibilitats de creació de mercats nous per als productes de Catalunya. Les normes de qualitat de sanitat animal o d'higiene alimentària són ja una realitat, tendeixen a desenvolupar-se en tots els àmbits de producció unificant mercats i constitueixen fites a aconseguir per tal de travessar les noves fronteres.

El sector agrari continuarà evolucionant cobrint noves especialitzacions i creant explotacions alternatives per a productes nous que el mercat demanarà d'acord amb els canvis produïts per la millora del nivell de vida.

L'especialització implica el fet de disposar de masses crítiques que facin rendible la incorporació de tecnologies noves amb uns costos creixents. Caldria insistir en la millora de la divulgació de tecnologies noves per tal d'adaptar-les i incorporar-les ràpidament a les explotacions agràries i a les empreses alimentàries.

La terciarització de l'agricultura comportarà assumir unes noves activitats. El turisme mediterrani exigirà una producció destinada a un consum d'aliments normalitzats, envasaments nous, productes exòtics que conviuran amb la consolidació de productes «típics»; i també productes nous no alimentaris, com poden ser la jardineria i la floricultura, o activitats lligades al territori, com poden ser l'hípica, la caça o la pesca. Cada vegada més s'exigirà a l'empresa agrària una actitud de «poliservei». Tot això, lligat al canvi de valors dels catalans, des d'un retorn a les arrels fins a una adaptació a les noves tècniques de comunicació que exigeix repensar els objectius de cada explotació.

El manteniment del gran esforç tecnològic realitzat en aquests darrers anys és bàsic per a millorar els resultats de l'explotació agrària. L'estalvi de l'aigua és encara una proposta permanent de millora de l'eficàcia dels recursos escassos: terra i aigua, com també la reducció de contaminants: pesticides, nitrats, purins... Hom preveu un augment de la població local i un lleuger afebliment de la població estrictament agrícola, que se situarà en uns cinquanta mil ocupats que necessitaran mà d'obra temporal. La família serà pluriactiva i participarà en una empresa agrària especialitzada, on hi haurà una millora de les estructures, la tecnologia, la gestió i la formació, especialment en activitats no estrictament agrícoles. Les indústries agroalimentàries s'especialitzaran i incorporaran noves tecnologies d'aliments. Les grans indústries deixaran pas a les indústries de proximitat. El sector agrari assumirà elements de primera transformació. La qualitat serà la norma. Les grans exigències sanitàries seran els elements diferenciadors.

El sector forestal necessitarà nous recursos de la societat per tal d'acomplir allò que aquesta demana i consolidarà el disseny establert per al manteniment d'una explotació sostenible.

Si aquests darrers vint anys han estat marcats per l'aportació de tecnologies noves, en els propers vint anys la reflexió haurà d'aprofundir els aspectes de gestió de l'explotació agrària i dels mercats, en què caldrà estudiar el desenvolupament de les estructures interprofessionals sectorials i de les estructures agroalimentàries a escala rural.

ANNEXOS ESTADÍSTICS

TAULA I. *Ajuts de la PAC 1994-1995*

Tipus	Unitats	Milions de pessetes	% Estat
Herbació	340.962 ha	9.563	4
Farratges	484.569 t	5.693	40
Ovella	783.675 caps 3.660 benef.	2.631	5
Oliva (disposem del 5 % d'arbres)	13.386 t	2.536	2
Vedell	2.613 explotacions	1.307	15
Arrencada de pomeres	1.200 ha	1.108	40
Vaca extensiva	40.000 caps	1.071	3
Poma	30.197 t	855	50
Abandó de la llet	82.665 t	801	15
Abandó de la llet (Estat espanyol)	44.663 t	580	18
Pera	30.623 t	564	80
Zones de muntanya	2.028 benef.	432	3
Préssec	5.650 t	234	30

TAULA II. *Ajuts total del Feoga-garantia*

Província	Quantitat	% respecte al total
Barcelona	7.640	25,25
Girona	4.337	14,33
Lleida	16.692	55,17
Tarragona	1.587	5,25
Total	30.256	100

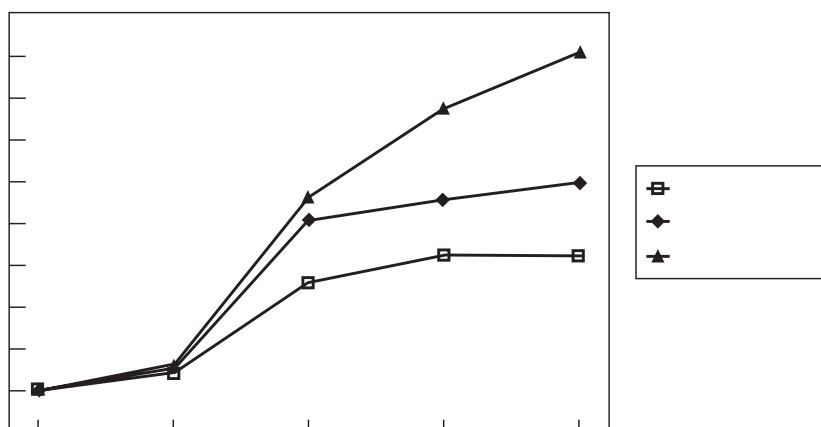
Nota: Catalunya és el 5 % de l'Estat, i Andalusia, el 33 %.

TAULA III. *Producció final agrària (PFA)*

	1973	1973 ACT.	1993	% augment
Barcelona	14.497.569	60.675.370,75	101.318.000	66,98
Girona	7.647.525	32.006.498,11	55.219.000	72,52
Lleida	20.347.817	85.159.887,19	111.115.000	30,48
Tarragona	12.922.143	54.081.882,11	83.282.000	53,99
Total	55.415.054	231.923.638,15	350.934.000	51,31

Font: Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca. Gabinet Tècnic; i Banco de Bilbao, *Renta nacional de España y su distribución provincial. 1973 y 1993.*

FIGURA 1. *Evolució dels índex de preus*

	1973	1976	1985	1990	1993
Preus percebuts	100	140,96	359,16	424,89	418,52
Preus pagats	100	153,81	505,42	554,45	592,54
IPC	100	159	564	772	905

Font: Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca. Gabinet Tècnic.

TAULA IV. Comparació del valor afegit brut per capita

	1973				1993			
	Valor afegit brut ¹	Població agrària activa	Valor afegit brut per càpita ²	Actualitzat		Valor afegit brut per càpita ²	Població agrària activa	Valor afegit brut ¹
				Preus percebuts ²	IPC ²			
Barcelona	9.990	57.931	172,447	721,725	1.561,848	3.549,284	15.786	56.029
Girona	5.472	29.952	182,692	764,606	1.654,644	3.031,592	12.883	39.056
Lleida	17.064	53.275	320,300	1.340,524	2.900,960	3.473,075	19.164	66.558
Tarragona	8.774	54.154	162,019	678,085	1.467,410	2.725,417	19.404	52.884
Total	41.300	195.312	211,457	884,990	1.915,162	3.190,609	67.237	214.527

1. Milions de PTA.

2. Milers de PTA.

Font: Banco de Bilbao, *Renta nacional de España y su distribución provincial*, 1973 i 1993.

TAULA I. Importància dels sectors productius segons ocupació de mà d'obra

Orientacions productives	Unitats de treball/any	%
Conreus llenyosos	30.917	39,12
Hervíbors	10.948	13,85
Agricultura general	8.566	10,84
Policultius	6.990	8,85
Horticultura	6.718	8,50
Granívors	5.977	7,56
Conreus i ramaderia	5.788	7,32
Ramaderia mixta	3.122	3,95
Total	79.026	100

Font: Institut d'Estadística de Catalunya – EEA/93 (Catalunya).

TAULA VI. *Enquesta d'estructures agràries 1993*

Total	%	MB	Mà d'obra	%	MB/UTA
		MPTA	UTA		
OTE agrícoles	49,66	81.630	46.200	58,47	1,77
OTE ramaderes	29,12	47.864	16.925	21,42	2,83
OTE mixtes	21,21	34.868	15.890	20,11	2,19
Total	100	164.362	79.015	100	2,08
Activitats					
3. Conreus llenyosos	27,79	45.684	30.916	39,12	1,48
4. Herbívors	19,50	32.058	10.948	13,85	2,93
1. Agricultura	12,61	20.720	8.566	10,84	2,42
5. Granívors	9,62	15.806	5.977	7,56	2,64
2. Horticultura	9,26	15.225	6.718	8,50	2,27
6. Policultius	8,12	13.347	6.990	8,85	1,91
8. Conreus i ramaderia	8,08	13.287	5.788	7,32	2,30
7. Ramaderia mixta	5,01	8.234	3.122	3,95	2,64

Font: Institut d'Estadística de Catalunya i INE.